

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP

NGHỀ ĐAN VÕNG GAI TRUYỀN THỐNG CỦA ĐỒNG BÀO
THỔ Ở HUYỆN QUỲ HỢP (NGHỆ AN)

Giảng viên hướng dẫn : ThS. HOÀNG VĂN HÙNG

Sinh viên thực hiện : TẠ THỊ MINH

Lớp : VHDT 16C

Hà Nội – Năm 2014

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	4
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT CHUNG VỀ NGƯỜI THỔ VÀ ĐIỀU KIỆN TỰ NHIÊN, XÃ HỘI Ở QUỲ HỢP (NGHỆ AN)	7
1.1. Khái quát chung về huyện Quỳnh Hợp	7
<i>1.1.1. Đặc điểm tự nhiên</i>	<i>7</i>
<i>1.1.2. Đặc điểm xã hội.....</i>	<i>10</i>
1.2. Khái quát chung về người Thổ ở Quỳnh Hợp.....	13
<i>1.2.1. Khái quát về tên gọi, nguồn gốc và lịch sử cư trú</i>	<i>13</i>
<i>1.2.2. Khái quát về người Thổ ở Quỳnh Hợp.....</i>	<i>16</i>
<i>1.2.3. Khái quát về đời sống văn hóa, xã hội của người Thổ ở Quỳnh Hợp</i>	<i>17</i>
Tiểu kết chương 1	33
CHƯƠNG 2: NGHỀ ĐAN VÔNG GAI TRUYỀN THỐNG CỦA ĐỒNG BÀO THỔ Ở HUYỆN QUỲ HỢP	35
2.1. Một số khái niệm.....	35
<i>2.1.1. Truyền thống</i>	<i>35</i>
<i>2.1.2. Nghề truyền thống</i>	<i>35</i>
<i>2.1.3. Làng nghề.....</i>	<i>35</i>
<i>2.1.4. Làng nghề truyền thống</i>	<i>36</i>
2.2. Tìm hiểu về nghề đan vông gai truyền thống của đồng bào Thổ ở Quỳnh Hợp.....	37
<i>2.2.1. Sự ra đời của nghề đan vông gai</i>	<i>37</i>
<i>2.2.2. Người đảm nhiệm, dụng cụ và nguyên liệu đan vông.....</i>	<i>39</i>
<i>2.2.3. Quy trình làm vông gai</i>	<i>49</i>
<i>2.2.4. Chiếc vông gai trong đời sống của đồng bào Thổ.....</i>	<i>61</i>

CHƯƠNG 3: BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY NGHỀ ĐAN VÕNG GAI TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI THỔ Ở QUỲ HỢP HIỆN NAY	79
3.1. Tiềm năng phát triển của nghề đan võng gai.....	79
3.1.1. Các nguồn lực để phát triển.....	79
3.1.2. Hình thành làng nghề võng gai truyền thống	88
3.1.3. Phát triển làng nghề võng gai truyền thống gắn với du lịch	97
3.2. Bảo tồn và phát triển nghề đan võng gai truyền thống của người Thổ ở huyện Quỳnh Hợp trong giai đoạn hiện nay	103
3.2.1. Thực trạng và nguyên nhân.....	103
3.2.2. Phương hướng, giải pháp	106
Tiểu kết chương 3	109
KẾT LUẬN	111
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	113
PHỤ LỤC	117

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành bài nghiên cứu khoa học này, tôi đã nhận được sự chỉ bảo, hướng dẫn khoa học tận tình của ThS.Hoàng Văn Hùng - Phó Trưởng khoa Văn hóa dân tộc thiểu số; sự giúp đỡ nhiệt tình của các thầy cô trong khoa Văn hóa dân tộc thiểu số; các cán bộ Phòng Văn hóa và thông tin huyện Quỳnh Hợp, các phòng ban thuộc Huyện ủy, khối đoàn thể, Ủy ban nhân dân huyện Quỳnh Hợp, Câu lạc bộ Văn hóa dân gian dân tộc Thổ ở xóm Mỏ xã Nghĩa Xuân, Ủy ban nhân dân các xã Thọ Hợp, Nghĩa Xuân, Tam Hợp, Hạ Sơn, Văn Lợi - huyện Quỳnh Hợp; sự giúp đỡ, cộng tác của: Ông Nguyễn Tiến Cảnh (Trưởng phòng Văn hóa và Thông tin huyện Quỳnh Hợp), bà Vi Thị Hoa (Cán bộ phòng Văn hóa và Thông tin huyện Quỳnh Hợp), ông Trương Thanh Hải (Cán bộ Văn hóa xã Nghĩa Xuân) ông Trương Văn Di (thầy mo Thổ), bà Trương Thị Thủy, bà Trương Thị Tình, bà Trương Thị Giáo, bà Trương Thị Bất, bà Trương Thị Mon, Đậu Thị Tện, ... (là những nghệ nhân đan võng gai trên địa bàn huyện Quỳnh Hợp)

Nhân đây, tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành tới các cá nhân, tập thể nêu trên đã nhiệt tình giúp đỡ, tạo điều kiện trong quá trình thu thập tài liệu cần thiết giúp cho việc hoàn thành bài viết.

Do kiến thức, khả năng và thời gian có hạn nên bài viết không tránh khi thiếu sót. Tôi rất mong nhận được nhiều ý kiến đóng góp quý báu để bài viết được hoàn thiện hơn.

Xin chân thành cảm ơn !

Hà Nội, ngày 08 tháng 05 năm 2014

Sinh viên

Tạ Thị Minh

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc, mỗi tộc người đều mang trong mình những giá trị và sắc thái văn hoá riêng, nhưng tất cả đều hội tụ trong một nền văn hóa Việt Nam, làm cho bức tranh văn hóa Việt Nam rực rỡ phong phú, đa dạng trong thống nhất. Chính điều đó, tạo nên vẻ đẹp và sức mạnh cộng đồng các dân tộc Việt Nam. Các dân tộc đều đoàn kết một lòng, vượt qua mọi khó khăn trong từng bước đường lịch sử của, cùng nhau đoàn kết trong sự nghiệp dựng nước và giữ nước. Vì thế, để có cái nhìn toàn diện hơn về bức tranh tổng thể văn hóa Việt Nam đa dạng, phong phú ấy thì việc tìm hiểu về các dân tộc thiểu số Việt Nam nói chung và dân tộc Thổ nói riêng là điều hết sức cần thiết.

Dân tộc Thổ là một trong những dân tộc chính, sống xen kẽ cùng các dân tộc Kinh, Thái, Khơ mú, Hmông, Ô đù trong cộng đồng các dân tộc ở khu vực miền núi tây bắc Nghệ An với dân số khoảng hơn 74.458 người (theo số liệu tổng điều tra dân số và nhà ở năm 2009), sống tập trung chủ yếu tại các huyện Quỳnh Hợp, Nghĩa Đàn, Tân Kỳ, Con Cuông và Tương Dương. Trong quá trình dựng nước và giữ nước, người Thổ đã sáng tạo ra một nền văn hóa truyền thống với nhiều nét độc đáo, đặc trưng riêng biệt, góp phần làm phong phú, đa dạng thêm cho nền văn hóa Việt nam.

Một trong những nét văn hóa đặc sắc đó là nghề đan võng gai - một giá trị văn hóa truyền thống đã tồn tại và song hành cùng người Thổ từ xưa đến nay trong suốt chiều dài lịch sử. Song hiện nay, khi mà quá trình giao lưu, tiếp biến văn hóa đang diễn ra ngày càng sâu rộng, nghề đan võng gai cũng đang đứng trước nguy cơ bị mai một. Phần vì đan võng gai đòi hỏi phải chịu khó, tỉ mỉ, nếu đan thường xuyên phải mất khoảng hơn 1 tháng còn lúc nào rảnh rồi mới đan thì phải vài tháng mới xong. Vậy nên, thế hệ trẻ bây giờ ngại học, không mấy ai quan tâm, mặn mà đến nghề truyền thống cha ông để lại, chỉ có

các nghệ nhân cao tuổi mới đan được mà số đó cũng chỉ còn rất ít. Phần vì ngày nay, việc tìm sợi gai cũng khó hơn, cho nên việc duy trì được nghề đan võng gai không còn nhiều nữa. Thực trạng nghề đan võng gai của đồng bào Thổ đang ngày một rơi vào quên lãng là nỗi lo không chỉ của bản thân tộc người này mà còn là nỗi trăn trở của các cấp các ngành địa phương.

Trong tình hình mới, Việt Nam bước sang thời kỳ giao lưu hội nhập quốc tế với những thuận lợi và thách thức mới. Đồng thời với việc chúng ta có điều kiện để đẩy mạnh quá trình công nghiệp hoá, hiện đại hoá, nhanh chóng đưa đất nước thoát khỏi nghèo nàn, lạc hậu, bắt kịp với sự phát triển về mọi mặt của nhân loại cũng là thách thức lớn cho cả dân tộc Việt Nam. Đứng trước xu thế đó, chúng ta sẽ phải tiếp thu, hội nhập như thế nào để vẫn giữ được những bản sắc văn hóa truyền thống của dân tộc, làm thế nào để chủ động hội nhập mà không bị hòa tan, làm thế nào để bảo tồn, phát huy, phát triển những giá trị văn hóa truyền thống đặc sắc của các dân tộc Việt Nam nói chung và đồng bào dân tộc Thổ nói riêng, đồng thời cũng tiến tới loại bỏ những hạn chế còn tồn tại, nhằm hướng tới mục tiêu xây dựng một nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

Để làm được điều này đòi hỏi có sự cố gắng của các cấp các ngành, từ chính quyền đến người dân, để giúp cho văn hóa Thổ có cơ hội tồn tại và phát triển, thật sự là một bộ phận quan trọng cấu thành nền văn hóa Việt đa dạng, phong phú trong thống nhất.

Bản thân là con em người Việt (Kinh), nhưng sinh ra và lớn lên trong những bản làng của người Thổ ở huyện Quỳnh Hợp, những nét văn hóa độc đáo, đặc trưng của đồng bào Thổ đặc biệt là nghề đan võng gai truyền thống từ lâu đã khơi dậy, thôi thúc trong tôi niềm đam mê tìm hiểu. Hiện đang là sinh viên năm tư khoa Văn hóa Dân tộc thiểu số, trường Đại học Văn hóa Hà Nội, tôi cũng phần nào hiểu được sự cần thiết của việc bảo lưu, bảo tồn và

phát triển vốn văn hóa cổ truyền của các dân tộc đối với sự phát triển bền vững của đất nước.

Với những lí do trên, tôi đã chọn đề tài "***Nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở huyện Quỳnh Hợp (Nghệ An)***" làm đề tài khóa luận tốt nghiệp của mình, với mong muốn sẽ góp một phần nhỏ vào việc bảo tồn và phát triển nghề đan võng gai truyền thống nói riêng và văn hóa người Thổ nói chung

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Lịch sử dân tộc Thổ và những nét văn hóa truyền thống của họ là đối tượng nghiên cứu hấp dẫn song cho đến nay vẫn chưa có nhiều công trình nghiên cứu toàn diện về dân tộc này.

Vùng đất miền núi Nghệ An rộng lớn có nhiều thành phần dân tộc khác nhau cùng cư trú đã được đề cập trong công trình ghi chép về địa lí, đất đai, con người như *Nghệ An ký* của tác giả Bùi Dương Lịch; *Địa dư tỉnh Nghệ An* của Đào Văn Hy; *Người Mường ở cửa rào* của học giả người Pháp L. Albert; *Chuyển biến trong đời sống kinh tế - văn hóa của tộc người Đan Lai ở huyện Con Cuông, Nghệ An (từ cuối thế kỷ XX đến năm 2008)* của Hoàng Kim Khoa (Luận văn thạc sĩ khoa học lịch sử, Đại Học Vinh); *Nghệ An lịch sử và văn hóa* của Ninh Viết Giao; *Một số chính sách về dân tộc và miền núi tỉnh Nghệ An* của Ban Dân tộc và Miền núi NGHỆ AN; các nghiên cứu của tác giả Nguyễn Đình Lộc: *Các dân tộc thiểu số ở Nghệ An*, *Các dân tộc và quan hệ dân tộc ở miền núi Nghệ An hiện nay* (Luận án tiến sĩ khoa học lịch sử, Đại học tổng hợp, Hà Nội), *Ảnh hưởng của việc di chuyển dân cư từ miền xuôi lên miền núi đối với quan hệ dân tộc ở Nghệ Tĩnh* (bài đăng trong báo Dân tộc học, số 2/1991, trang 44 - 48); *Các dân tộc ở các tỉnh miền Trung* của Khổng Diễn (bài đăng trong báo Dân tộc học, số 4/1993, trang 3); *Bước đầu tìm hiểu về lịch sử phân bố cư dân ở miền núi Nghệ An* của Đặng Nghiêm Vạn (bài đăng trong báo Dân tộc học, số 2/1974, trang 20 - 32),...

Riêng người Thổ huyện Quỳnh Hợp (Nghệ An), được nói đến trong một số công trình nghiên cứu về tự nhiên, kinh tế, văn hóa xã hội tại địa phương như: *Địa chí huyện Quỳnh Hợp* của Ninh Viết Giao; *Lịch sử huyện Quỳnh Hợp* (sơ thảo) của Huyện ủy – Hội đồng nhân dân, Ủy ban nhân dân huyện Quỳnh Hợp; Cùng các bài viết trên Tạp chí văn hóa văn nghệ Quỳnh Hợp, tạp chí văn hóa Nghệ An.

Bên cạnh đó là các bài viết liên quan đến các vấn đề lịch sử, kinh tế xã hội, sinh hoạt cộng đồng và các lĩnh vực khác trong đời sống của người Thổ trên các sách, báo, tạp chí... Đó là những nguồn tư liệu vô cùng quan trọng và quý giá. Tuy nhiên, những công trình này chủ yếu nghiên cứu một cách khái quát, chung chung mà chưa có những nghiên cứu chuyên biệt, hoàn chỉnh, hệ thống một cách đầy đủ về nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở huyện Quỳnh Hợp. Vì vậy, đề tài sẽ góp phần hình dung một cách đầy đủ và phong phú hơn về văn hóa của người Thổ ở huyện Quỳnh Hợp.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

- Mục đích:

- Tìm hiểu nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở huyện Quỳnh Hợp và những biến đổi của nó trong giai đoạn hiện nay.

- Từ thực tế này hướng tới việc tìm ra những giải pháp cụ thể cho việc bảo tồn và phát triển nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ nói riêng và văn hóa Thổ nói chung

- Nhiệm vụ:

- Thu thập tư liệu và phác họa tổng quan về địa bàn nghiên cứu

- Thu thập tư liệu về người Thổ và nghề đan võng gai truyền thống của người Thổ

- Xin ý kiến của cơ quan lãnh đạo và nhân dân về tiềm năng, và định hướng phát triển nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ

- Đề xuất phương hướng và giải pháp cụ thể cho việc bảo tồn và phát triển nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- **Đối tượng nghiên cứu** : Căn cứ vào mục đích và nhiệm vụ nói trên, đề tài sẽ đi sâu nghiên cứu về "*Nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở huyện Quỳnh Hợp (Nghệ An)*"

- **Phạm vi nghiên cứu**: Đề tài tiến hành các nội dung nghiên cứu trên địa bàn huyện Quỳnh Hợp, tỉnh Nghệ An, song chỉ tập trung ở các xã tiêu biểu là: Nghĩa Xuân, Tam Hợp, Thọ Hợp, Hạ Sơn, Văn Lợi, nơi tập trung phần lớn đồng bào Thổ sinh sống và đồng thời vẫn còn duy trì nghề đan võng gai truyền thống.

5. Phương pháp nghiên cứu

Các phương pháp nghiên cứu chủ yếu được sử dụng trong quá trình điều tra, nghiên cứu hoàn thành bài viết là:

- Phương pháp dân tộc học điền dã, bao gồm các kỹ thuật: tham gia, phỏng vấn, phỏng vấn sâu, ghi âm, quan sát, ghi chép, chụp ảnh,... thông qua các đợt đi điền dã ở Quỳnh Hợp để thu thập dữ liệu thực địa.

- Phương pháp thu thập và nghiên cứu tài liệu thứ cấp: Các loại sách, báo, tài liệu, công văn, báo cáo, bảng biểu, tài liệu thống kê của các cấp các ngành ở huyện xã thuộc địa bàn nghiên cứu, các loại văn bản, tài liệu, văn tự còn lưu giữ trong dân gian...

- Phương pháp liên ngành, đa ngành: Bài viết có sử dụng các phương pháp của các ngành lịch sử học, địa lý học, văn học dân gian... để có được một cái nhìn đầy đủ và toàn diện về đối tượng nghiên cứu.

- Sau khi có được đầy đủ các thông tin, tư liệu cần thiết phục vụ đề tài, là phương pháp phân tích, tổng hợp, đánh giá. Trên cơ sở đó đối chiếu, so sánh nhằm thấy rõ những đặc trưng tiêu biểu, tiềm năng phát triển nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở huyện Quỳnh Hợp và những biến đổi của nó trong suốt quá trình phát triển từ truyền thống đến hiện đại.

6. Đóng góp của đề tài

- Bài nghiên cứu sẽ góp phần bổ sung những khoảng trống tư liệu về văn hóa truyền thống của người Thổ ở Việt Nam

- Làm nổi bật những giá trị văn hoá truyền thống của người Thổ thông qua việc nghiên cứu nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào

- Nên rõ được thực trạng, nguyên nhân và đề ra một số giải pháp cho những vấn đề đang đặt ra trong giai đoạn hiện nay.

- Thấy được sự cần thiết của việc lưu giữ, bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống người Thổ riêng và văn hóa truyền thống các dân tộc Việt Nam nói chung.

7. Bố cục của đề tài

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo, danh sách người cung cấp tư liệu và phụ lục ảnh, khóa luận được chia làm 3 chương:

Chương 1. Khái quát về người Thổ và điều kiện tự nhiên, xã hội ở huyện Quỳnh Hợp (Nghệ An)

Chương 2. Nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở huyện Quỳnh Hợp

Chương 3. Bảo tồn và phát huy nghề đan võng gai truyền thống của đồng bào Thổ ở Quỳnh Hợp hiện nay

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn (2002), *Dự thảo Thông tư hướng dẫn thực hiện công nhận sản phẩm thủ công truyền thống, làng nghề và làng nghề truyền thống*.
2. Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn (2006), *Thông tư số 116/2006/TTBNN Hướng dẫn thực hiện một số nội dung của Nghị định số 66/2006/NĐ-CP ngày 07 tháng 7 năm 2006 của Chính phủ “Về phát triển ngành nghề nông thôn”*.
3. Trần Bình (2001), *Tập quán hoạt động kinh tế của một số dân tộc Tây Bắc Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
4. Trần Văn Bính (2004), *Văn hóa các dân tộc Tây Bắc: thực trạng và những vấn đề đặt ra*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
5. Chính phủ (2006), *Nghị định số 66/2006/NĐ-CP về phát triển ngành nghề nông thôn*.
6. Khổng Diễn, “*Các dân tộc ở các tỉnh miền Trung*”, Dân tộc học, số 4/1993, trang 3.
7. Nguyễn Văn Đại - Trần Văn Luận (1997), *Tạo việc làm thông qua khôi phục và phát triển làng nghề truyền thống*, NXB Nông nghiệp, Hà Nội.
8. Ninh Viết Giao (2003), *Địa chí huyện Quỳnh Hợp*, NXB. Nghệ An, Vinh.
9. Huyện ủy, HĐND, UBND huyện Quỳnh Hợp (2004), *Lịch sử huyện Quỳnh Hợp*, NXB. Nghệ An.
10. Hoàng Kim Khoa (2008), *Chuyển biến trong đời sống kinh tế - văn hóa của tộc người Đan Lai ở huyện Con Cuông, Nghệ An (từ cuối thế kỷ XX đến năm 2008)*, Luận văn thạc sĩ khoa học lịch sử, Đại Học Vinh.
11. Nguyễn Đình Lộc (1992), *Các dân tộc và quan hệ dân tộc ở miền núi Nghệ An hiện nay*, Luận án tiến sĩ khoa học lịch sử, Đại học tổng hợp, Hà Nội.

12. Nguyễn Đình Lộc (1992), *Các dân tộc và quan hệ dân tộc ở miền núi, Nghệ An hiện nay*, Luận án tiến sĩ khoa học lịch sử, Đại học tổng hợp, Hà Nội.
13. Nguyễn Đình Lộc (1993), *Các dân tộc thiểu số ở Nghệ An*, Nxb Nghệ An, Nghệ An.
14. Nguyễn Đình Lộc (1993), *Các dân tộc thiểu số ở Nghệ An*, NXB. Nghệ An, Nghệ An.
15. Nguyễn Đình Lộc, “*Ảnh hưởng của việc di chuyển dân cư từ miền xuôi lên miền núi đối với quan hệ dân tộc ở Nghệ Tĩnh*”, Dân tộc học, số 2/1991, trang 44 - 48.
16. *Ngành nghề nông thôn Việt Nam* (1998), Nxb Nông nghiệp, Hà Nội.
17. Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn Nghệ An (2007), *Báo cáo kết quả 2 năm thực hiện Nghị định 66/2006/NĐ-CP ngày 07/7/2006 về phát triển ngành nghề nông thôn*.
18. Tỉnh uỷ Nghệ An (2001), *Nghị quyết 06/ NQ.TU về phát triển công nghiệp, TTCN và xây dựng làng nghề thời kỳ 2001-2010*.
19. Uỷ ban nhân dân tỉnh Nghệ An (2002), *Quy hoạch phát triển ngành nghề nông thôn Nghệ An thời kỳ 2001-2010*.
20. Uỷ ban nhân dân tỉnh Nghệ An (2006), *Quyết định số 93/2003/QĐ.UB quy định về tiêu chuẩn làng có nghề, làng nghề TTCN trên địa bàn tỉnh Nghệ An*.
21. Uỷ ban nhân dân tỉnh Nghệ An (2008), *Quy hoạch phát triển ngành nghề nông thôn Nghệ An đến 2020*.
22. Đặng Nghiêm Vạn “*Bước đầu tìm hiểu về lịch sử phân bố cư dân ở miền núi Nghệ An*”, Dân tộc học, số 2/1974, trang 20 - 32.